

„Romlásnak indult...?”

Nyelvművelés, nyelvi ismeretterjesztés, nyelvtanoktatás

A magyar nyelvtudományban, de főként a közéleti (művelődési) sajtóban az 1990-es években kibontakozott nyelvművelés-ellenesség nagyon sok területet érint. A következőkben néhány főbb érv, megállapítás szerint járom körbe a témát.¹

Kéretik a nyelvészt nem kérdezni arról, hogy mi helyes és mi helytelen a nyelvben! Attól meg esetleg dühbe gurul, ha valaki azt kérdezi: „Ezt már szabad használni?” Mindent lehet használni! (Itt most kedves Olvasóim, az egyértelműség kedvéért kiteszem az érzelmi hozzáállásomat mutató jelet, a mosolykódot: ☺! Nem kell mindent szó szerint érteni, én kérem, olykor ironizálok ☺!)

A leginkább „helyesnek” tartott, vagyis szabályosságot megkövetelő terület a nyelvben: a helyesírás. Igen „csúnya” szó, szakszó vonatkozik rá: *ortográfia*. Leginkább az ortopédiára rímel, arról pedig a nem mozgó ízületek, a recsegő csontok, a sántikálás jut eszünkbe.

A magyar helyesírás (ortográfia) szabályozásával többen furtonfurt perlekednek. *A magyar helyesírás szabályai*, azaz az akadémiai helyesírás egyik kritikusá szerinti: „helyesírási ló”.² Túlzottan egységesítő (változatokat nem tűrő), telis teli van logikátlanságokkal, nyelvészeti szemlélettel nem indokolható túlszabályozással. Az pedig már egyenesen méltatlanság, hogy a Magyar Posta technikai okokból megváltoztatott címzési szabványát az MTA hitelesíti („Hát ide süllyedt a Magyar Tudományos Akadémia, hogy a Posta tisztán praktikus, az éppen működő japán gépcsodához idomított címzésmintáját beemeli a magyar helyesírás szabályai közé?”³) És nehogy már valaki beleszóljon, mondjuk, a magánlevelezésbe! Meg se próbálják megkérdezni a nyelvésztől egyértelmű válaszra váró honfitársaim, hogy *árbóc* vagy *árboç*, *mad-zag* vagy *ma-dzag*, *ovoda* vagy *óvoda* (esetleg *óvóda*), *tizes* vagy *tízes*, mert megválaszolja: „Rángassák a nagymamájukat.”⁴

Drága feleim, a magyar nyelvet ne féltsük már annyira (sehogy se féltsük)! Egyébként se lehet, se logikailag, se történetileg, se nyelvészetileg levezetni, hogy *Nyelvében él a nemzet!* („Mijében él a mi?” kérdezi az egyik kritikus). A magyar nyelv – legalábbis a határokon belül – egységes, mindenki érti, hogy mit mond a rádió, most inkább el kellene kezdeni nyitni, idegen nyelveket tanulni. És – hogy folytassuk a kritikust: „...ha feltenné valaki azt a kegyetlen kérdést, hogy a magyar nyelvet kell megőrizni, vagy ezt a népet... Európához integrálva kell fölemelni, ha volna ilyen kegyetlen választás, hogy a kettő közül melyiket, akkor én inkább föl-adnám a magyar nyelvet és azt mondanám, hogy ezeknek az embereknek az életét, agyát, minőségét, lehetőségeit, prosperálását emelném inkább föl. Szerencsére úgy látom, hogy ezt a kérdést azért ilyen erősen nem kell fölteni, hiszen lám a finnek, hollandok, görögök, más kisebb nyelvet beszélők is elvannak. Néha súrlódásokkal, de megőrizve saját kultúrájukat, vagy inkább azt megőrizve és egyben állandóan

át- és átmosva rajta a nagy nemzetközi kultúrákat, mégiscsak a kettő megtartható, a sikeres nép is meg a nyelv is.”⁵

A kritikus-nyelvész újabban tudatosítani akarja, hogy a „nyelvművelés” alapelvei (ha egyáltalán vannak) hibásak, ha nincsenek, akkor még nagyobb a baj. Mert, tessék végre tudomásul venni: a nyelvtudomány deskriptív (jelenségeket leíró) és nem preskriptív (előíró), különösen nem proskriptív (feketelistákat gyártó). Tudományosan nem indokolható meg, hogy mi a helyes és mi a helytelen, az egyetlen mérce a kommunikációs sikeresség. Vagyis: „Máma má’ beadhassák a inekciót” nyelvészeti szempontból egyenértékű a „Ma már beadhatják az injekciót” mondat. A nyelvben semmit se lehet és ezért nem is szabad „helyeselni”.

Ott van az a fránya suksüközés, hát félreérthető-e a suksükös (jelen esetben), egyik alváltozata, a csukcsükös forma?

*A pálinka folyékony nagykabát, és a fogakat is *tisztítsa*.
A pálinka folyékony nagykabát, és a fogakat is tisztítja.⁶

Az *aki, amely, ami* is összekeverhető, bár azért adódhat félreértés:

Pistike kipréselte a citromot, *amelynek* megitta a levét.
Pistike kipréselte a citromot, *aminek* megitta a levét.⁷

A következőket nem lehet félreérteni, hiszen adott helyzetben mindenki érti, hogy miről van szó (elárulom, ugyanarról):

Az a bunker láma nem vágta, mitől szaksz az egész.
A kis gizda nem vette le, hogy unfrankó a cucc.
Ennek a zokninak nem esett le, hogy tök béna az ügy.
*Az a nagyképű bunkó nem értette, miért rossz a szóban forgó ügy.*⁸

Az első példa a világhálós, vadonatúj kreatív szleng (leginkább írott szöveg), a „hálótársak” szövegelése, a másik inkább egy valóságshow-ból való „nagyon laza” beszélgetés, a harmadik egy korábbi korszak szlengje (s nyilván ma már szélesebb néprétegek értik), a negyedik pedig már-már köznyelvi, ha nem is tartozik a „nyilvánosság” bevett formái közé a „bunkó”. Adott közegben ezek a mondatok világosak. Nyelvészeti szempontból egyenértékűek. De minden helyzetben megfelelőek? Társadalmi-kulturális szempontból is egyenértékűek?

A nyelvművelés (elégé el nem ítéhető módon!) külső – főként kulturális, társadalmi – szempontokat visz be a köztudatba a nyelvvel kapcsolatban. „Az érték-elvű nyelvészet nem gondolat-, hanem érzelemébresztő...” Pusztá retorika.

A nyelvészek szerint a nyelvműveléssel főként az a baj, hogy túlzottan egységsítő, „a művelt köznyelvtől való eltéréseket devianciának láttatja”, valamiféle „ideális nyelvet” feltételez, s mindezeket tudományosan alá nem támasztott elvek alapján teszi. Nem analizál eléggé, hanem homályos szintéziseket gyárt. Nem nyelvtudományos, hanem „nyelvészkedő”. Nézetei eklektikusak: hol logikázik (a felvilágosodásból eredően), hol büszke hagyományörző (romantikus), mindeközben keveset tanít a nyelvről.

És éppen ez itt a fő baj a nyelvészeti ismeretterjesztő munkákat is író költő-kritikus szerint: „...a nyelvtudomány Magyarországon kevésbé vált az általános műveltség részévé, se klasszikus alapelvei, se újabb eredményei nincsenek ott az igényes közgondolkodásban. Egyrészt konzervatív, tényfelsoroló diszciplínának tekintik, melynek feladata a hagyomány továbbadása, a jelenségek osztályozása és címkézése, tehát taxonómia. A laikus úgy véli, mindenre megvan az egyértelmű „helyes” válasz, az a nyelvész dolga, hogy megmondja... Másrészt a nyelvészet úgy tűnik fel, mint értékközvetítő, ízlés- és viselkedésformáló tevékenység, mely esztétikai, nemzeti, vagy akár erkölcsi alapon, tehát óhatatlanul szubjektíven hoz döntést arról, hogy mi jó és rossz, mit mondjunk, és mit ne mondjunk. Ez a fajta nyelvészet – a nyelvművelés, stilisztika, szónoklás – nagyon érdekes, állásfoglalásra ingerlő... ám nincs episztemológiai mélysége: kevés benne a tudomány és sok az esszéisztikus-zsurnalisztikus elem, a moralizálás.”⁹

A kritikusnak természetesen sok mindenben igaza van. Csak néhány dolgot nem hangsúlyoz eléggé. Például azt, hogy a nyelvtudománynak a kezdetektől fogva elválaszthatatlan része volt a „hasznos” nyelvészet. (A gyakorlati igény, a nyelvművelés hozta létre a nyelvtudományt, s most mintha a nyelvtudomány szeretné fölszámolni alapjait...) Ha úgy tetszik (s miért ne tetszene úgy ☺!), akkor a nyelvtudomány koronként, irányatonként változóan hol inkább deskriptív és preskriptív. A preskriptivitás (előírás) nem föltétlenül valami ember- és egyéniségellenes irányzat, hanem többnyire a nyelvi kommunikáció sikerességét és így a társadalom működését szolgáló törekvés. Ebbe nagyon sok minden beletartozik: az iskolai nyelvtanok, a szótárak, beszédtechnikai, retorikai, stilisztikai, szövegszerkesztési kérdések, idegennyelv-tanulási, fordítási feladatok, napjainkban az informatika nyelvi következményei, kérdései stb. Ma ezeket alkalmazott nyelvészetként tartjuk számon, s ennek a tudományágnak tanszékei vannak az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Szegedi, a Debreceni, a Pécsi és a Miskolci Egyetemen, a Berzsenyi Dániel és a Nyíregyházi Főiskolán. Képviselői közül pedig több százan vesznek részt az alkalmazott nyelvészeti konferenciákon.

A tudományoknak, a nyelvtudománynak, (azon belül vagy kívül) a nyelvművelésnek voltak és vannak hibái. De azért az nem állítható, hogy a legjobb nyelvművelőink ne lettek volna (koruk) nyelvtudományában képzett emberek. Hogy álláspontjukat, véleményüket ne nyelvészeti elvek (valódi nyelvi adat, történetileíró-filológiai vizsgálat, ellenőrizhetőség) alapján határozták volna meg. Hogy ne hangsúlyozták volna a nyelvi sokszínűséget (például a nyelvjárások, a szleng értékeit; a zárt e hangot). Hogy ne hangoztatták volna elégszer: a nyelvközpontú szemlélettel szemben az „emberközpontúságot”, a kirekesztéssel, „negatív” példák hangsúlyozásával szemben a „pozitív” (jó példákat felvonultató) nyelvművelést. Nem a nyelvművelésnek köszönhető, hogy a „nyelv” kérdése szinte közüggé vált Magyarországon?

Részben ez ütött vissza.

A tudományos álláspontok leegyszerűsítése, sablonná válása. A „népi nyelvművelés” nyelvi babonateremtő módszerében (amelyekről éppen a nyelvművelők rántották le a leplet¹⁰). A purizmus megmosolyogtató és lehetetlen elvárásaiban. („Megszámoltam, hogy hány idegen szót mondott az előadásában a nyelvész úr!”) A nyelvhasználattal, a nyelvhasználókkal szembeni türelmetlenségben („Újabban

nagyon elterjedt...”, „Egyre többet hallom...”), a nem tudatos kirekesztésben, esetleg agresszivitásban.

A nyelvi cselekvésben sokféle tevékenységi és magatartásforma van, nem lehet egy kalap alá venni a nyelvpolitika-nyelvstratégia-nyelvművelés-nyelvhelyesség-nyelvvédelem-nyelvápolás különféle szinterein tevékenykedőket. A nyelvész-nyelvművelők nem kapnak „gutaütést” a nyelvi újdonságoktól, izgatja őket a társadalmi, nyelvi sokféleség, a stilisztikai helyesség, az informatikai világ, a nyelvi változás.

Végezetül a nyelvművelés kritikusai sem beszélnek és írnak akárhogy. Kinek könnyed, kinek kicsit döcögős a stílusa, de mindegyikük ragaszkodik a Magyar Tudományos Akadémia által jóváhagyott helyesíráshoz, írásában és előadásában nem *nákol*, *suksüköl*, keresi a választékos kifejezéseket és véletlenül sem cseréli össze az egymásra nagyon hasonlító szavakat. Akkor ezt mi szerint és miért is teszi? Vagy: ő teszi, de más ne tegye?

Mégis, tudományos alapon sokan úgy vélik, nincs helyes és helytelen: „Azokban a beszélőközösségekben, amelyekben számottevő központosulás zajlott le, az anyanyelvi beszélők általában kialakítanak valamilyen elveket arról, hogy mely nyelvi formák helyesek és melyek nem. A nyelvészek egyetértenek abban, hogy a nem anyanyelvi beszélők elkövethetnek olyan hibákat, amelyekre ráillik a nem helyes címke, amilyeneket az adott nyelv anyanyelvi beszélői soha... Nem értenek viszont egyet azzal, hogy az anyanyelvi beszélők által használt nyelvi formák is jogosan ítélték helytelennek.”¹¹

Ezek után föltehetjük a kérdést: nincs helyes és helytelen? Az egyik lehetséges válasz: „Igenis van helyes és helytelen, de tudni kell, hogy nyelvészeti vagy társadalmilag értjük-e. A nyelvi alakok társadalmi helyességét mindenki tanulja meg, mérlegelje és a helyzethez illően tartsa be – vagy szegje meg, ahogy műveltsége, vérmérséklete diktálja.”¹²

És ehhez milyen tevékenységre van szükség? „Az iskola mutassa föl, milyen a művelt nyelvhasználat, mintegy maga ajánlja föl ennek elsajátítását, segítsen maximálisan annak, aki ezt óhajtja, de ennél tovább ne menjen.”¹³

A modern, tudásalapú társadalomról vallottak alapján persze kitágíthatjuk az iskolai hatásokat. Hiszen ma már „élethosszig való tanulásról” (ez egy érdekes fogalom, sokféleképpen fordítják: *egész életen át való tanulás*, *holtig való tanulás* stb.) van szó, s egyre nagyobb a szerepe a felnőttnevelésnek (andragógiának). Nyelvművelő szempontból hozzátehetjük: az iskola mellett és azt követően pedig ott van a nyelvi ismeretterjesztés, a nyelvészeti tárgyú tárca. Akár ne is nevezzük nyelvművelésnek. Pedig az.

A nyelvművelést érő kritika fő vádpontja: a nyelvművelők nem fogadják el a nyelvi változást, minden újdonságot nyelvromlásnak értékelnek. Pedig sem a nyelvromlás, sem pedig a nyelvfejlődés nyelvészeti eszközökkel nem ragadható meg. Sőt, olyat is hallani (a Mindentudás egyetemén megszólaló nyelvésztől), hogy egyáltalán nem tudjuk, mitől változik a nyelv. Hát, nyilván van, aki nem tudja ☺! De akkor mitől „mindentudás” a Mindentudás?

A nyelvromlással kapcsolatos sirámok régi időkből fakadnak és ősi, antropológiai beidegződésre vezethetők vissza. A magyar kultúrában különösen mélyen van kódolva egyfajta pesszimiztikus hangnem. Már a 14. században felbukkan egy ún.

büntudathullám, ezt követi a 16. századi hungaropesszimizmus, majd a herderi jóslat..., amely – jól tudjuk – a nyelvújítás és a magyar nép felrázásának egyik kiindulópontja lett. A „romlás”, az „elfajzás” a magyar irodalom afféle nemzeti toposza lett. Apor Péter siránkozik Erdélynek átváltozásán, Berzsenyi, Vörösmarty, Ady versei valóságos breviáriumi a kárhozatnak.¹⁴ A hungaropesszimizmusnak nyelvi vonatkozásai is vannak. Ide sorolhatjuk a világelső káromkodásainkról kialakított nemzeti önképet, de az először külföldi antropológusok által megfigyelt panaszkodó kommunikációt, vagy az egyesek szerint a nyelvünkbe kódolt „tagadást” (a tagadó formák túlzott használatát) is. Ide sorolom a nyelvromlásról folyamatosan hangoztatott nézeteket is.

Mindazonáltal a mértékadó magyar nyelvvelő szakirodalomban (*Nyelvművelő kézikönyv, Nyelvművelő kézisztár*) nincs szó a nyelvromlásról, romlásról, úgyhogy bátran állíthatjuk, a tudományos terminológiában a nyelvromlás nem létezik. A publicisztikai írásokban azonban valóban fölbukkannak képszerű fordulatok, amelyek a nyelv romlására utalnak. Ilyen kijelentések idézhetők lennének francia, német vagy más nyelvvelő írásokból is. Alapjuk tehát egy antropológiai (ontológiai) élmény: „Ez az érzelmi beállítódás – mutatis mutandis – összevethető talán azzal a jelenséggel is, amely lényegében minden kor idősebb nemzedéke által a saját kora fiatalságáról kialakult negatív vélemények túlzásaiban is tükröződik.”¹⁵

A nyelvromlás tehát nem ragadható meg, bár azért egy végső stádium, a nyelv kihalása nagyon is térszerű. A nyelv nem úgy romlik, nem úgy hal meg, hogy például halálra issza magát vagy Dunába ugrik, hanem oly módon, hogy beszélői úgy döntenek, nem nagyon akarják már használni. Először csak a szaknyelvekben nem, azután az oktatásban, majd a nyilvános tereken. Végül csak a nagymama suttogja unokája fülébe a régi – anyanyelvi – varázsszavakat. Így lesz az anyanyelvből – *nagyanyanyelv*, majd az sem. Tehát nem a nyelv, hanem a nyelvhasználat színterei, végtére is mi, emberek „romlunk” (nyilvánvalóan a környezet hatására).

A nyelvészek természetesen tudják, hogy a nyelv sokféle változatban él és a használat miatt változik. A változásoknak különféle külső és a nyelvben zajló belső mozgatórugói vannak. Végeredményben persze minden változási folyamat valami külső hatásra indul el, és a nyelvben megy végbe. Az eredmény: nyelvi változat, amely helyet követel magának a nyelvi rendszerben. A változat élete lehet a párhuzamos egymás mellett élés, a kiszorulás vagy a másik forma kiszorítása. A nyelvhasználók leggyakrabban éppen a nyelvi változatokra kérdezik rá: melyiket használjuk? Úgy látszik, a nyelvhasználókban él egyfajta vágy a tökéletes, tiszta, egyértelmű nyelvhasználatra, amelynek mélyén a „tökéletes nyelv” eszménye rejlik. Ez nem föltétlenül a korábbi vagy a mai nyelvvelés hatására alakult ki bennük, hanem föltehetően valami ösztönös törekvés az egyértelműségre.

Bármennyire is relativizálható a nyelvromlás, azért mégsem teljesen haszontalan fogalom. Hiszen a „nyelvromlás élménye” is megragadható. Mert mit tekintenek elsősorban az emberek „nyelvromlásnak”? Meglátásom szerint a kommunikációs kapcsolatban, modorban, illemben bekövetkező változásokat, zavarokat, konfliktusokat. És ezek tényleg tapasztalhatóak, megragadhatóak, elmondhatóak. „Nyelvromlásnak” tartják a választékos nyelvhasználat visszaszorulását, általában a szleng, a laza közlésmód terjedését, a nyelvi durvaságot. A nyelvész tudja, hogy ezek valójában társadalmi jelenségek nyelvi vetületei. Nem nagyon gondolhatjuk,

hogy régebben kevesebb lehetett a nyelvi durvaság. Csak ma sokkal gyakrabban hallani a nyilvánosságban. Napokig téma lehet a parlamentben vagy valamelyik rádióban véletlenül bekapcsolva hagyott mikrofon. Nem tudom, hogy célszerű-e az ennek kapcsán kialakított véleményeket, észrevételeket pusztán iróniával szemlélni, s a fölvetődő kérdéseket a nyelvi kultúra (és a nyelvikultúra-ápolás) köréből kizárni? „Föl nem foghatom például, hogy nyelvész – mint nyelvész! – hogyan nyilatkozhat a trágár beszéd ügyében. Hiszen ez tipikusan nem a nyelvet, hanem annak társadalmi használatát érinti. A trágárságok hagyományos magyar szavak, hangalakjuk, ragozásuk, mondatbeli szerepük semmi szabálytalant vagy „romlottat” nem mutat: egyedül társadalmi jelzőszerepük sajátos. Ha ez nyelvi kérdés volna, akkor a bírálók nyilván a trágárságok illedelmesebb szavakkal való helyettesítését javasolnák, pl. Ki a hímvesző törődik ezzel? vagy A prostituált életbe! Ezt nem ajánlja senki; eszerint nem a szavakkal van baj, hanem a tartalommal, vagyis hogy a nemiséget, anyagcserét, stb. emlegetik az emberek. (Mintha az optikus zsörtölődne, hogy a szemüveggel mindenféle rondaságot is megnézünk.) Ám az, hogy miről beszélünk, tehát mondataink tartalma, egyáltalán nem a nyelvészet illetékessége... Van, aki úgy fogalmaz: nyelvünk „elszemetedett”. Ez értelmetlenség: a beszéd talán elszemetesedhet, ugyanúgy, ahogy a gondolkodás vagy az érzelmi világ is – de a nyelv nem. Legföljebb változhat, mint ahogy változik is...”¹⁶ A nyelvromlást elutasító tudós nyelvészeknek korábban már megfelelt a 20. századi nyelvművelő mozgalmat szervező író: „Nem támadom ezt az elméletet, mellyel végeredményben minden pusztítást és romlást is igazolni lehet. Csak azt nem hiszem el, hogy ezek a bölcselek akkor is ilyen elnézők, mikor olyan értékeket látnak veszélyeztetve, melyek nekik valóban becsesek és kedvesek, hogy akkor is ilyen magas nézőpontról szemlélik a világot, mikor a sötét sikátorban tulajdon életükre törnek. Bizonyos vagyok, hogy akkor szembeszállnak támadóikkal, a vak eseményeknek ellene szögeznek akarataikat, mint szintén létező erőt, melynek éppen a létezésénél fogva szintén létjogosultsága van, s azon igyekeznek, hogy megmentésük velem, ami menthető.”¹⁷

Az antropológiai élmény, az emberben élő félelmek nem tagadhatók. Illetve tagadhatók, de attól még léteznek. Olyasfajta dolgok tartoznak ide, mint az élet, a saját környezet, a kultúra előtérbe helyezése, védelme, az ősök tisztelete, az utódokról való gondoskodás, a táj, a rokonok megnevezése (hogy antropológiai nyelvészeti síkra is kalandozzunk). Valamint el kell fogadnunk, hogy a nyelv kibogozhatatlanul összekapcsolódott a kultúra más területeivel. Így például a hagyománnyal és az értékekkel (a környező világ objektumainak társadalmi meghatározottságai-val, amelyek kifejezik a hozzájuk való viszony pozitív vagy negatív voltát). Ebből a felfogásból táplálkozik számos gondolat a nyelvvel kapcsolatban, pl. a nyelv a nemzet emlékezte, nyelvében él a nemzet. Társadalmi folyamatokban ezeknek a figyelembe nem vétele mindenképpen rövidlátás, de elfogadom, hogy a tudománynak lehetnek más – értékmentes-nézetei is – például a nyelvvel kapcsolatban. Mivel én a tudomány társadalmi feladatát, felelősségét fontosnak tartom, úgy vélem, hogy van értelme nyelvi kultúráról beszélni (még nyelvész körökben is), vagyis értelmes és tudományos kérdések állíthatók nyelv és kultúra kapcsolatában. Nyelvészeti felfogások ide vagy oda: a nyelvi kultúra létezik, s tárgyalhatók olyan kérdések, mint pl. a beszéd- és magatartáskultúra kapcsolata, nyelvi udvariasság,

nyelvi illem, nyelvi durvaság.¹⁸ Ne feledjük, hogy például a megszólításformák vizsgálata milyen régi (és mennyire nemzetközi) nyelvészeti kutatási terület! Korábban a nyelvművelés fedezte föl és tárgyalta igen részletesen; elmondta róla mondandóját a nyelvtörténet-művelődéstörténet is, majd a szemiotika mutatta ki társadalmiviszony-jelölő funkcióját, ma a szociolingvisztika kívánja hatáskörébe vonni. Az emberek pedig tovább kérdeznak: „Hogyan kell megszólítani Nagy Anna minisztériumi főosztályvezetőt? Megfelelő-e a Tisztelt Kovács János megszólítás? És a Tisztelt János? Mi van akkor, ha a Tisztelt Asszonyom! megszólítást használom, és nem tudom, hogy a címzett asszony-e vagy lány? Még megsértődik...” Ez az egyetlen téma is mutatja, hogy a jelenségeknek hányfajta megközelítése és tárgyalásmódja lehetséges, s – nyilván – mindegyik érvényes is.

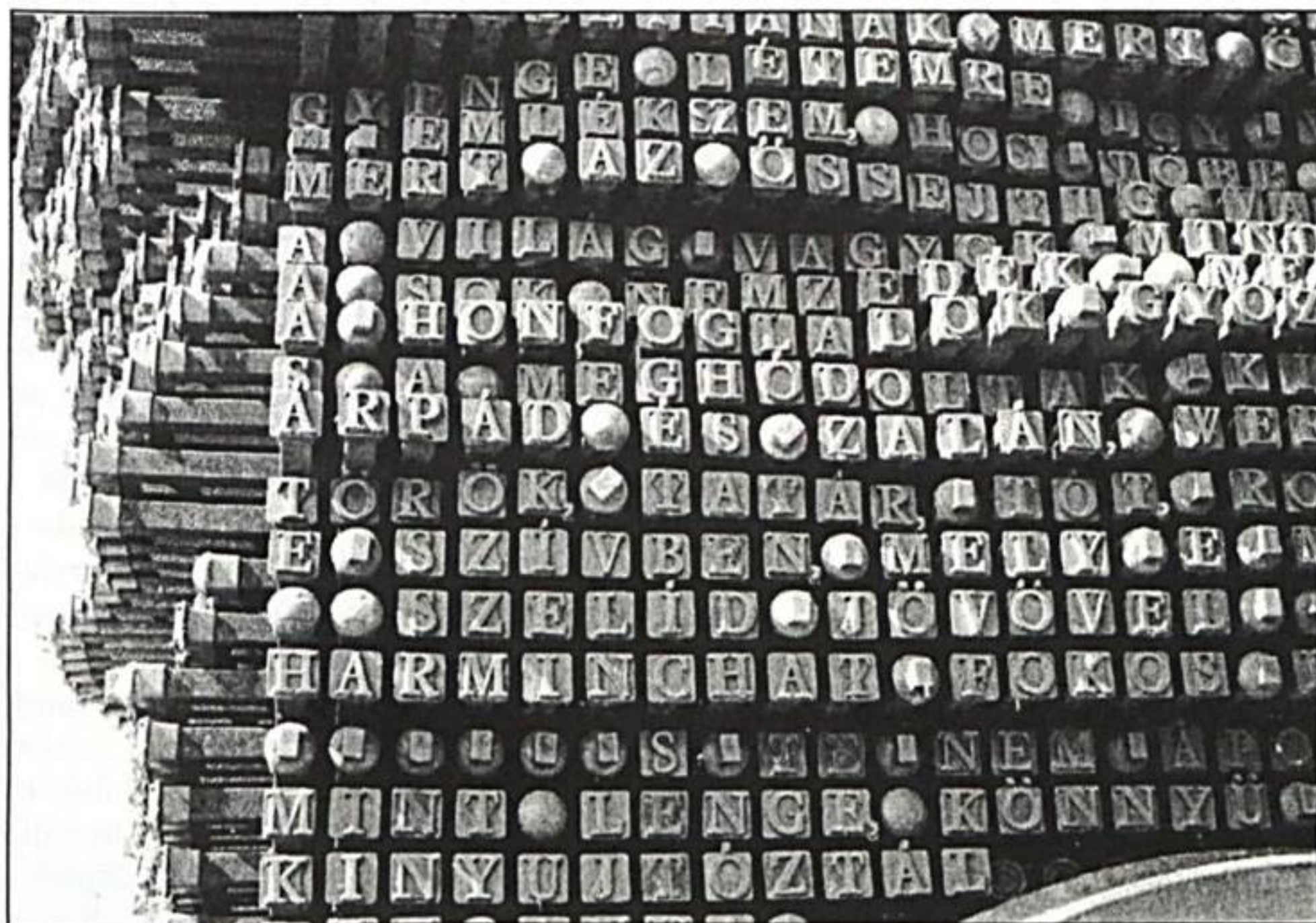
A braziliai őserdőben szinte évente fölfedeznek egy-egy új csoportot, amelyet azután megszállnak az antropológusok, nyelvüket (még egy új nyelv!) igyekeznek leírni. Azután szomorúan tapasztalják, nem új nyelv ez, hanem egy már ismert nyelv származékos, lecsupaszított változatát sikerült felgyűjteni.

Nyelvrömlés – a magyar nyelv esetében – jelenleg nyilvánvalóan nincs, hiszen ma magyar nyelven mindent ki tudunk fejezni, minden szakterület művelhető anyanyelven. Nem utolsósorban azért, mert elég sokan fáradoztak a magyar nyelv gazdagításán. De ne feledjük, hogy a magyar nyelvet nem csak határokon belül beszélik, hanem egyre többen csak szórványokban, leszakadva a magyar nyelvterületről. Igen furcsa nyelvhasználati formákat tapasztalhatunk. Ott már valóban romlik a nyelvhasználat. És ismerünk halkuló, pusztuló, valamint már kihalt nyelveket is. Már is ott a „rémkép”: „Romlásnak indult hajdan erős magyar” – nyelv. És természetesen tapasztaljuk a magyar nyelvi kulturáltság sokféle szintjét, amely gondolkodóba ejthet bennünket. Hallva azokat az Unesco által közzétett, tudományosan megalapozott jóslatokat, hogy a 21. század a nyelvek kihalásának a százada lesz – talán nem is egészen indokolatlan a herderi jóslat. Igaz, jelen pillanatban még nem a magyar nyelvre.

JEGYZETEK

1. Részletek a szerző *„A magyar nyelv elé mozdításáról...” Vitairat a nyelvművelésért* címmel 2005-ben az Akadémiai Kiadónál megjelenő kötetéből.
2. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 95–111. A könyvről írt kritikám olvasható a *Kritika* 2004/7–8. számában. Ebben a fejezetben ennek a gondolatmenetét követem.
3. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 110.
4. Azóta persze több területre is kiterjed a szabályozás: a telefonszámok, benne a különféle mobiltelefonszámok világára, a gépkocsik rendszámára vonatkozóan. Lásd: Laczkó Krisztina-Mártonfi Attila: *Helyesírás*. Osiris, Budapest, 2004.
5. Uo. 94.
6. Az eredeti forrás: Balázs Géza: *Pálinka a közös nyelviünk*. Állami Nyomda, Budapest, 2003. 66.; a „csukcsükös” változat egy tudósításban jelent meg: B. D.: Egy kupica folyékony nagykabát. *Délmagyarország*, 2004. október 17. 3. A csillaggal való megjelölés a nyelvészetben a hibás vagy helytelen példát jelenti.
7. Holndonner Róbert László tanítványom példamondata. Köszönettel tartozom érte.
8. A példa Vajna Tamás: *Beszél ön lazául* című cikkéből való. *Heti Világgazdaság*, 2001. február 24. 75.
9. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 148.

10. Valóban maguk a nyelvművelők rántották le a leplet a nyelvi babonákról. Lásd pl. Szepesy Gyula: *Nyelvi babonák*. Gondolat, Budapest, 1986. De van nyelvművelő babonák címszó a *Nyelvművelő kézikönyvben* (II/366–372. Lőrincze Lajos írása), valamint – talán kicsit pontosabb terminussal – nyelvhelyességi babona a *Nyelvművelő kézisztárban* (420–421.).
11. Trudgill, Peter: *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. JGYTF Kiadó, Szeged, 1997. 57.
12. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 274.
13. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 177.
14. Címünket is e körből választottuk: Berzsenyi Dániel: *A magyarokhoz*. (Romlásnak indult...)
15. Herman József–Imre Samu: *Nyelvi változás – nyelvi tervezés Magyarországon*. Magyar Tudomány, 1987/7–8. 513–531.
16. Nádasdy Ádám: *Ízlések és szabályok*. Magvető, Budapest, 2003. 130.
17. Kosztolányi Dezső: *Nyelvtisztítók és nyelvpiszkitók*. In: Kosztolányi Dezső: *Nyelv és lélek*. Szépirodalmi, Budapest, 1971. 155.
18. Ilyen kérdésekkel foglalkozik például a már két kiadásban is megjelent *Nyelvi illemtan*. Szerk.: Deme László, Grétsy László, Wacha Imre. Hazafias Népfront, Budapest, 1987. Második, kiadás: Szemimpex, Budapest (1996?)

Ortutay Tamás alkotása, Balatonszárszó, 1998 (részlet)